

RIJEČ UNAPRIJED

Ovaj broj časopisa *Fluminensia* posvećen je temi Gramatika i komunikacija. Predvidjeli smo da se u okviru te teme posebna pozornost posveti tipovima gramatika s obzirom na odnos prema jezičnoj uporabi, pri čemu se naročito imaju u vidu strukturalistički/formalni, funkcionalni i kognitivni tipovi gramatika. Smatrali smo također da bi bilo vrlo dobro pozabaviti se odnosom između pojedinih gramatičkih kategorija i komunikacije, s posebnim obzirom na one gramatičke kategorije koje su komunikacijski izrazito relevantne, kao što su npr. kategorije lica, modalnosti, imperativnosti, pitanja, obraćanja i sl. Pozornost bi dakako zasluživao i odnos između rečenične tipologije i tipologije iskaza, zatim nekonstituentni dijelovi rečenice odnosno iskaza (posebno modalni izrazi, obraćanja, čestice, uzvici te padežne i prijedložno-padežne konstrukcije pragmatične naravi). Predvidjeli smo također da se istraživački interesi usmjere na govorne činove odnosno sudionike komunikacije, na kontekstualnu uvjetovanost pojedinih sintaktičkih struktura, načine iskazivanja uljudnosti, poštovanja, oslovljavanja i sl. Takvim bi pitanjima pripadali isto tako odnos između teksta i diskursa, tipologija diskursa, komunikacijske prakse i diskursne zajednice (tj. skupine ljudi koji dijele iste tipove diskursa), komunikacijske svrhe i tekstni žanrovi, odnos između uzusa i (kodificirane) jezične norme, odnos komunikacije i rodno, socijalno ili profesionalno diferenciranje jezika itd.

Predviđen širok tematski raspon konkretiziran je u trinaest pozitivno ocijenjenih znanstvenih članaka na hrvatskom i engleskom jeziku, koje potpisuje sedamnaest autora iz Hrvatske, Poljske i Austrije.

Tematski blok, kako i priliči, otvara tekst u kojemu se na iznimno pregledan i informativan način predstavljaju suvremeni (funkcionalni) gramatički pristupi: *Sistemska funkcionalna gramatika u odnosu na ostale funkcionalne gramatike i kognitivnolingvističke pristupe*. Iako je u središtu pozornosti Mirjane Borucinsky i Sandre Tominac Coslovich tek jedan od modela tradicijskih funkcionalnih gramatika, naime sistemska funkcionalna gramatika (Halliday 1985, 1994, Halliday i Matthiessen 2004, Fawcett 2010), ta se gramatika stavlja u odnos spram ostalih tradicijskih funkcionalnih teorija – funkcionalne gramatike (Dik 1989, 1991), gramatike uloga i referenci (Foley i Van Valin 1984, Van Valin i LaPolla 1997), funkcionalizma Zapadne obale (Givón 1995, 2001, Hopper 1987, 1992, Hopper i Thompson 1984) te u odnos spram kognitivnolingvističkih pristupa (tzv. netradicijskog funkcionalizma) posebno konstrukcijske gramatike (Lakoff 1987, Fillmore i Kay 1993, Kay i Fillmore 1999, Goldberg 2006, Michaelis i Lambrecht 1996, Croft 2001).

Nikolina Palašić u svojoj raspravi *Odnos rečeničnog modusa i implikatura* otvara teorijski iznimno zanimljivo pitanje odnosa između rečeničnoga tipa (kao morfosintaktičke kategorije), rečeničnoga modusa (kao semantičkoga korelata rečeničnoga tipa) i napokon

ilokucije (kao pragmatičkoga korelata rečeničnoga tipa). Pritom se u središtu njezina zanimanja našlo pitanje (ne)postojanja veze između rečeničnoga modusa i implikatura. Priklanjajući se stavu da ta veza postoji, autorica će pak utvrditi da argumentirati takav odgovor nipošto nije jednostavno. Ukratko, upozorit će ona da konverzacijske implikature ne možemo izvesti izravno iz rečeničnoga modusa, već moramo prvo vidjeti kakvu je ilokucijsku snagu taj rečenični modus doista realizirao u govornom činu te mu tek tada možemo pridružiti implikaturu koju je izazvao. Nasuprot tome kod zaključivanja o konvencionalnim implikaturama nije nužan *obilazni put* uključivanja u kontekst jer one su čitljive iz semantike pojedinih rečeničnih dijelova.

Sljedeća tri rada predstavljaju kognitivnolingvističku perspektivu.

Maja Brala-Vukanović u tekstu *Communication and grammaticalization. The case of (Croatian) demonstratives (Komunikacija i gramatikalizacija. Analiza (hrvatskih) demonstrativa)* paradigmu demonstrativa u hrvatskome jeziku razmatra u kontekstu teorijske postavke prema kojoj komunikacijske potrebe potiču razvitak novih gramatičkih kategorija. U prvome redu analizira poveznicu između pokazne geste i dijeljene pažnje (engl. *shared attention*) s jedne strane te demonstrativa kao temeljnih 'usmjernih riječi' s druge. U drugome dijelu svojega teksta autorica će ponuditi sistematizaciju kompleksne paradigme demonstrativa (pokaznih zamjenica, pokaznih pridjeva i priloga, pokaznih čestica) u hrvatskome jeziku.

U tekstu *O prezentativno-demonstrativnim funkcijama medijalnoga oblika to u konstrukcijama s bezličnim glagolima* Branimir Belaj i Goran Tanacković Faletar istražuju u kojoj su mjeri konstrukcije s glagolima koji označuju meteorološke pojave i s prezentativnim demonstrativom *to* slične konstrukcijama koje se u kognitivnoj gramatici opisuju u okviru kategorije *setting-subject*. Naime i u konstrukcijama s prezentativnim demonstrativom *to* kao i u onima koje se promatraju u okviru kategorije *setting-subject* umjesto nekog od elemenata argumentne strukture profilira se pozadinski okvir glagolskoga procesa.

U prilogu *Metonymic chains and synonymy (Metonimijski lanci i sinonimija)* Mario Brdar raščlanjuje konceptualnu metonimiju MJESTO ZA USTANOVU, odnosno njezine podtipove GLAVNI GRAD ZA VLADU i DRŽAVA ZA VLADU u paralelnim korpusima na engleskom, njemačkom, hrvatskom i mađarskom jeziku. Pritom autor zagovara holistički pristup proučavanju metonimije u autentičnoj porabi unutar diskursa. Zahvaljujući takvu pristupu pokazuje se, između ostaloga, da su razlike među porabama proučavanih tipova i podtipova metonimije u različitim jezicima motivirane različitim kulturnim, konceptualnim i diskursnim čimbenicima.

Mihaela Matešić i Danijela Marot Kiš, suautorice teksta *Pragmatika gramatičkih oblika: morfološka i sintaktička sredstva kao načini za iskazivanje uljudnosti*, za teorijsko polazište svojega pristupa odabiru (pragma)lingvističku teoriju uljudnosti. Posebno razmatraju fenomen verbalne (jezične) uljudnosti, i to u kontekstu pragmatičke kompetencije (kao sastavnice komunikacijske kompetencije), koja pretpostavlja vladanje izborom odgovarajućih oblika izričaja u različitim jezičnim situacijama. Dakako, kao

pragmatička pojava uljudnost je (i načini njezina iskazivanja) društveno determinirana, pa je i teorija (jezične) uljudnosti usmjerena, uz ostalo, na tipologiju jezičnih sredstava koja u pojedinim jezicima služe za iskazivanje uljudnosti. Stoga se u radu nadalje analiziraju sredstva i postupci koji se upotrebljavaju za iskazivanje uljudnosti u hrvatskome jeziku.

U prilogu Tatjane Pišković pod naslovom *Utjecaj uvjeta sročnosti na izbor sročnosnih obrazaca* utvrđuje se da na izbor sročnosnoga obrasca u hrvatskome jeziku najviše utječu gramatičke kategorije kontrolora (rod, broj i lice), a rjeđe i neki drugi čimbenici kao što su red riječi i živost. Autorica u prilogu posebnu pozornost posvećuje upravo tim čimbenicima. Utvrđuje, između ostaloga, da red riječi u dosta slučajeva izravno utječe na izbor sročnosnoga obrasca te da taj izbor pospješuju i kontrolori koji označuju što živo i prethode svojoj meti.

Ivana Matas Ivanković i Goranka Blagus Bartolec u tekstu *Subjekt u hrvatskim poslovicama* najprije govore o sintaktičkim svojstvima poslovice za koje utvrđuju da su po strukturi uglavnom izjavne rečenice, ali da su često i svojevrsni citati koje govornik izravno preuzima kao gotove i uklapa u konkretan kontekst odnosno govornu situaciju. U nastavku priloga posebno se analiziraju gramatička i semantička svojstva subjekta u poslovičnim strukturama. Utvrđuje se da subjekt u takvim strukturama u pravilu uspostavlja izravnu vezu između govornika, sugovornika i govorne situacije, ali da se, ponajprije zahvaljujući težnji prema univerzalnosti, redovito događa da subjekt bude prikriiven iza kakvih općih istina odnosno da bude na neki način potisnut u drugi plan.

U tekstu Jurice Polančeca pod naslovom *Uporaba participa pasivnog u nesvršenome vidu u hrvatskome jeziku* na stotinjak najčestotnijih glagola u hrvatskome jeziku provedeno je istraživanje uporabe participa pasivnoga nesvršenih glagola. Autor utvrđuje da se većina glagola rabi u pasivu dinamičkoga tipa te da takav pasiv izražava sva tipična značenja nesvršenih glagola. U nastavku je međutim upozoreno i na uporabe u kojima se particip pasivni nesvršenih glagola ne rabi dinamički. U takvim porabama posebno se relevantnom pokazuje opreka između teličnih i ateličnih glagola. Uočeno je također da se od nekih nevršenih glagola particip pasivni ne tvori, iako je morfološki moguć, te da se pasiv nesvršenih glagola u načelu zamjenjuje *se*-pasivom.

Slijede dva priloga kontrastivne naravi.

U prvome, pod naslovom *Izražavanje psihičkih stanja u hrvatskom i poljskom jeziku – strukture s dativnim argumentom*, Sybilla Daković analizira hrvatske i poljske konstrukcije s dativnim argumentom kojima se izražavaju psihička stanja. Analiza je pokazala da dativ u takvim konstrukcijama dolazi i uz prijelazne i uz neprijelazne glagole te uz imenske i bezlične predikate. U svakoj od tih poraba analizira se i semantička uloga dativa te utvrđuje da dativ u nekim od tih konstrukcija ima ulogu završene točke, referentne točke ili doživljavača. Utvrđuje se napokon i visok stupanj sličnosti između hrvatskih i poljskih konstrukcija toga tipa.

U drugom prilogu kontrastivne naravi, pod naslovom *Još o „uhodanim brazdama” iliti slavenskim veznicima*, Maria Cichońska raspravlja o naravi funkcionalnih riječi koje se u tradicionalnom jezikoslovlju nazivaju veznicima. Na temelju uvida u slavističku

literaturu zaključuje se da se takvim riječima u pojedinim nacionalnim lingvistikama pristupalo sporadično i metodološki neujednačeno. U nastavku se daje kratak pregled dosadašnjih istraživanja i predlažu neki metodološki novi smjerovi istraživanja. U prilogu se uglavnom koristi građa hrvatskoga jezika (i ostalih standardnih jezika utemeljenih na štokavštini) i poljskoga jezika, uz kratke osvrtne i na druge slavenske jezike.

Ursula Doleschal u tekstu „Završena velika Konzum nagradna igra” – *on the status of premodifying nouns in Croatian* („Završena velika Konzum nagradna igra” – *o statusu predatributnih imenica u hrvatskome jeziku*) iznova otvara zanimljivo pitanje gramatičkog statusa strukture *imenica + imenica* i srodnih konstrukcija, koje u hrvatskome jeziku nisu (normativno) preporučljive te se za njih utvrđuje da se šire pod utjecajem engleskoga jezika. Konkretno, problematizira autorica, treba li u sintagmama poput *Konzum nagradna igra* riječ *Konzum* tretirati kao apoziciju ili kao nesklonjivi pridjev izveden iz vlastite imenice. Ovaj se tekst sastoji od triju cjelina: kritičkog pregleda relevantne literature o navedenom problemu, upitnika i analize dobivenih rezultata te rasprave u kojoj se analiziraju prikupljeni podaci i iznosi konačna ocjena.

I napokon u prilogu pod naslovom *Od teksta do scenske izvedbe (u potrazi za putovima komunikacije)* Dubravka Crnojević-Carić, povezujući uvide iz područja teorije i pedagogije glume te iz teatrologije, pristupa analizi glumačkoga procesa, a s tim u vezi raspravlja i o naravi pojedinih govornih činova svojstvenih tomu procesu. Autorica se posebno usredotočuje na proces glumčeva rada na dramskom tekstu te opisuje pojedine faze toga rada: čitanje teksta, zajedničke „čitaće” probe, „mizanscenske” probe, generalne i tehničke probe te javne izvedbe.

Ovaj broj časopisa *Fluminensia* zaključuju prikazi triju publikacija relevantnih za najavljeni temu. Prva su dva prijevodi na hrvatski jezik – možemo već reći – kulturnih knjiga: John L. Austin *How to Do Things with Words* (*Kako djelovati riječima*, prevela Andrea Milanko, Disput, Zagreb, 2014) te George Lakoff i Mark Johnson *Metaphors We Live By* (*Metafore koje život znače*, prevela Anera Ryznar, Disput, Zagreb, 2015). Treći se prikaz odnosi na recentni zbornik radova posvećenih kognitivnoj lingvistici – *Dimenzije značenja* (uredio Branimir Belaj) – objavljen u izdanju Zagrebačke slavističke škole (2015). Autorice su prikaza Nikolina Palašić, Danijela Marot Kiš i Anita Memišević.

Naposljetku kao urednici ovoga broja možemo reći da smo vrlo zadovoljni odazivom na koji je naišla naše tema. Ideja je bilo i više, no čvrsti rokovi koje zadaje potreba redovita izlazenja časopisa nagnali su nas da u jednom trenutku podvučemo crtu. Ipak, tema je otvorena i toplo se nadamo da će se istraživanja u naznačenim smjerovima nastaviti, naravno, i na stranicama našega časopisa. Svim autorima od srca zahvaljujemo na priložima!

Urednici tematskog broja
Lada Badurina i Ivo Pranjković